

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ
НАУК РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН
Қазақстан Республикасының
Ұлттық ғылым академиясының
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN
Abai Kazakh National Pedagogical
University

PUBLISHED SINCE 1944

2(402)

JANUARY – FEBRUARY 2023

ALMATY, NAS RK

Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

БИЛЯЛОВ Дархан Нұрланұлы, PhD, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Астана, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Құлжанат Нұрымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Астана, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н = 2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы». ISSN 2518-1467 (Online), ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-64-39
<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2023
Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансент Кансейтович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

БИЛЯЛОВ Дархан Нурланович, PhD, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального педагогического университета им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ляззат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А. Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Астана, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан». ISSN 2518-1467 (Online), ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: ООО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан
№ 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-64-39

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан,

2023 Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhansait Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

DEPUTY CHIEF DIRECTOR:

BILYALOV Darkhan Nurlanovich, Ph.D, Honorary Member of NAS RK, Rector of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 6**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 4**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online), ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of

a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-64-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan,

2023 Address of printing house: ST «Aruna», 75, Muratbayev str, Almaty.

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Ә.И. Әбілғаева, А.Ж. Нурсафина БОЛАШАҚ БИОЛОГ МҰҒАЛІМДЕРІН ЦИФРЛЫҚ КОНТЕНТТЕРДІ ПАЙДАЛАНУҒА КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕСІ	11
Д.О. Айтенова, А.П. Мынбаева, Г.А. Белгибаева ЖОО “ҚАЗАҚ ӘДБИЕТИ ТАРИХЫ” КУРСЫН ОҚЫТУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСТАНЫМДАР	25
Ш.Ж. Арзымбетова, А.К. Оралбекова, С.Л. Махмудова, К.И. Махмутова ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГТАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ– КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ (АКТ) ПАЙДАЛАНУ ДАЯРЛЫҒЫ	37
Ж.М.-А. Асылбекова, Т.Ә. Әпендиев, В.В. Козина ҚАЗАҚСТАНДА ҰЛТТЫҚ ИНДУСТРИЯЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ІРКТЕУ ЖӘНЕ ДАЯРЛАУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕГЕ (1917–1926 жж.)	48
К.Г. Балгинбаева, А.М. Мубаракوف ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУ	67
А.А. Досқараева, О.Х. Мұхатова, А.К. Шашаев, Р. Жәлікқызы XIX ҒАСЫРДЫҢ II ЖАРТЫСЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ МҰҒАЛІМ ФЕНОМЕНІ	79
Г.Т. Ерусланова, М.К. Джандильдинов, Ж. Жылтырова, М. Аймағамбетова, А. Бахтияр ОҚУШЫЛАРДЫ ТОПТАСТЫРУДЫҢ ЫНТАЛАНДЫРУШЫ ӘЛЕУЕТІ (A2 ДЕҢГЕЙІ)	98
Р. Жилмағамбетова, А. Мубаракوف, Ж. Копеев, А. Алимгагамбетова ЖЕКЕ БЕЙІМДЕЛГЕН ОҚЫТУ ЖҮЙЕЛЕРІН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ОҚУ ПРОЦЕСІН БАСҚАРУ	115
С.Ж. Ибадуллаева, Л.Б. Раманова, Н.Д. Андреева, М.Т. Сулейменова, Ж.Ж. Избасарова КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДЕ БИОЛОГ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ ҮРДСІНДЕ КӘСІБИ ҚҰЗРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	123
А.А. Калиева, Л.Е. Базарбаева, Х.Т. Кенжебек ФИЗИКА КУРСЫНДА ВЕКТОРЛАРДЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ЭЛЕКТРОДИНАМИКА ЕСЕПТЕРІН ШЕШУ ӘДІСТЕМЕСІ	134
Б.С. Қапсан, К.А.Жумагулова, А.Д. Майматаева БОЛАШАҚ БИОЛОГ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ МӘДЕНИЕТІН ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	148
Э. Қауынбаева, С.В. Суматохин, М.Б. Аманбаева, Д.У. Сексенова, А.К. Даменова АҚПАРАТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ АРҚЫЛЫ БИОЛОГ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЦИФРЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	157
Г. Мұхаметқалиева, Г. Балтабаева, А. Алипбаева, Ж. Жумалиева, А.Т. Бакитов ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ	170
К. Мухтарқызы, Г.М. Абильдинова, Б.У. Қуанбаева МЕКТЕПТЕ ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ	182
Р.К. Садықова, Ш.С. Қуанышбаева, А.А. Есімова СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТ ТІЛІН ОҚУҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ	194
Н.Н. Салыбекова, Ғ.И. Исаев, А.И. Исаев, А.А. Қонаршаева БИОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ СЫНЫПТАН ТЫС ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ (ӨСІМДІКТЕР БӨЛІМІ МЫСАЛЫНДА)	207
Б.Б. Саримбаева, Г.У. Кеубасова, Р.Ш. Избасарова, Р. Джунусова РЕФЛЕКСИЯ ҚАБІЛЕТІН ДАМУҒА ҮШІН БИОЛОГИЯ СТУДЕНТТЕРІН ӘДІСТЕМЕЛІК ДАЙЫНДАУДА КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ	221
Б.Т. Темірхан, М.Т. Велямов	

БИОТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІ ҚОЛДАНУ НЕГІЗІНДЕ БИОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ ӘДІСІ (СӘБІЗ СЫҒЫНДЫСЫНАН ПЕКТИН ҚҰРАМДЫ ЭКСТРАКТИНІ АЛУ МЫСАЛЫНДА).....	231
К.Т. Туенбаева, А.С. Уалтаева, Н.Ш. Көлбаев ЭЛЕКТРОНДЫҚ КІТАПХАНАНЫҢ ИНФОЛОГИЯЛЫҚ МОДЕЛІНІҢ ПЕДАГОГИКАДАҒЫ МӘНІ.....	243

ЭКОНОМИКА

А.А. Абдикадинова, Л.М. Сембиева, Ж.Т. Темірханов ҒЫЛЫМ ДАМУЫНЫҢ КӨРСЕТКІШТЕРІ: БАҒДАРЛАМАЛЫҚ ҚҰЖАТТАРҒА ШОЛУ.....	255
С.Н. Абиева, М.А. Қанабекова, А.М. Сапарбаева ҚАЗАҚСТАНДА САЛЫҚ САЛУ РЕЖИМДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ТАЛДАУ.....	266
Л.Т. Ақильжанова, А.М. Рахметова, Н.К. Саркулова, Г.А. Райханова ӨНІРДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ (ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ).....	278
Г.Н. Аппақова, Д.Б. Калтаева, Г.А. Муратбаева, Е.Н. Несіпбеков, Г.Е. Керімбек КОМПАНИЯНЫҢ АҚША АҒЫНДАРЫН БАСҚАРУДЫҢ НЕГІЗГІ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ.....	289
М.Т. Баймағанбетова МҮНАЙ БАҒАСЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ НАҚТЫ ВАЛЮТА БАҒАМЫНА ҰЗАҚ МЕРЗІМДЕГІ ӨСЕРІН ТАЛДАУ.....	300
З.Р. Башу, Л.М. Сембиева, С.К. Тажикенова, Г. Тажбенова, Б.А. Жұматаева МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРАЖАТТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ҮШІН СТРАТЕГИЯЛЫҚ АУДИТ ҚАЖЕТТІЛІГІ.....	310
Г.М. Бейсембаева, В.П. Шеломенцева, Ж.К. Алтайбаева, Г.К. Бейсембаева, Э.Е. Ахметова КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	322
А.Ж. Бұхарбаева, Г.Н. Бисембаева, А.К. Оралбаева, Р.К. Айтманбетова, Б.К. Нурмағанбетова ЦИФРЛАНДЫРУ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ЖАНДАНДЫРУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ.....	333
Н.А. Гумар, М.Д. Каримова, А.А. Мауқенова, А.П. Бейсенов, У.С. Ерназарова ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАҒА КӨШҮ САЯСАТЫНЫҢ ІСКЕ АСЫРЫЛУЫН БАҒАЛАУ.....	344
Б.М. Жұрынов ЖОБАЛАР АРҚЫЛЫ СЕРІКТЕСТІК БИЗНЕС ЖЕЛІЛЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПРОБЛЕМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	354
З.О. Имамбаева, А.А. Айдаралиева, М.Д. Сайымова, Ж.З. Баймұқашева, Д.А. Бекешева ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ САЛАЛАРЫН ЦИФРЛАНДЫРУ.....	377
А. Ксембаева, Ж. Бабажанова, С. Серикбаев, Б. Қуантқан, Б. Шошай ӨНІРДІҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ БАҒЫТТАРЫ.....	389
Yildirim Kürşat, T.Ə. Əпендиев, O. Қуанбай ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫ ХАЛҚЫНЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	402
Г.С. Мукина, М.Б. Султанова, Г.Д. Баяндина, Л.З. Паримбекова, А.К. Бақпаева ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ӨЗГЕРМЕЛІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОРТАҒА ДАЙЫНДЫҒЫН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ: ҚАРЖЫЛЫҚ-БАСҚАРУ АСПЕКТІСІ.....	416
Г.А. Рахимжанова АДАМИ КАПИТАЛ ТИІМДІЛІГІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	430
Ф.Д. Салкынбаева, Г.Ж. Таяуова, М.Д. Сайымова, Г.Б. Абдишова, А.А. Мақенова ЖАСТАР КӘСІПКЕРЛІГІН ДАМУЫ ЖАСТАР ЖҰМЫССЫЗДЫҒЫ ПРОБЛЕМАЛАРЫН ШЕШУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛІ.....	440
Т.С. Соқира, Ж.Ж. Бельгибаева, Х.Н. Сансызбаева, Л.Ж. Аширбекова, Г.С. Смағұлова, ПАНДЕМИЯНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРГЕ ӨСЕРІН БАҒАЛАУ.....	451
Р.Ш. Тахтаева, М.А. Баяндин, Г.К. Демеуова, А.О. Алиева, М.К. Шакибаев ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫ КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ БӨСЕКЕГЕ ҚАБЫЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ КОРПОРАТИВТІК МӘДЕНИЕТТІ КАЛЫПТАСТЫРУ.....	463

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Ә.И. Әбілғаева, А.Ж. Нурсафина ДИДАКТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ– БИОЛОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТА.....	11
Д.О. Айтенова, А.П. Мынбаева, Г.А. Белгибаева МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРЕПОДАВАНИЮ КУРСА «ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ» В ВУЗАХ.....	25
Ш.Ж. Арзымбетова, А.К. Оралбекова, С.Л. Махмудова, К.И. Махмудова ГОТОВНОСТЬ ПЕДАГОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИНФОРМАЦИОННО–КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (ИКТ) В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	37
Ж.М.-А. Асылбекова, Т.А. Апендиев, В.В. Козина К ВОПРОСУ О ПОДБОРЕ И ПОДГОТОВКЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНДУСТРИАЛЬНЫХ КАДРОВ В КАЗАХСТАНЕ (1917–1926 гг.).....	48
К.Г. Балгинбаева, А.М. Мубараков УПРАВЛЕНИЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ УЧАЩИХСЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ.....	67
А.А. Доскараева, О.Х. Мухатова, А.К. Шашаев, Р. Жәліқызы ФЕНОМЕН УЧИТЕЛЯ В КАЗАХСКОМ ОБЩЕСТВЕ II ПОЛОВИНЫ XIX-НАЧАЛА XX ВЕКОВ.....	79
Г.Т. Ерсұлтанова, М.К. Джандильдинов, Ж. Жылытырова, М. Аймагамбетова, А. Бахтияр МОТИВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ГРУППОВОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ (УРОВЕНЬ А2)	98
Р. Жилмагамбетова, А. Мубараков, Ж. Копеев, А. Алимагамбетова УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССОМ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АДАПТИВНЫХ ПЕРСОНАЛИЗИРОВАННЫХ СИСТЕМ ОБУЧЕНИЯ.....	115
С.Ж. Ибадуллаева, Л.Б. Раманова, Н.Д. Андреева, М.Т. Сулейменова, Ж.Ж. Избасарова ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ–БИОЛОГОВ ПРИ ПОЛИЯЗЫЧНОМ ОБУЧЕНИИ.....	123
А.А. Калиева, Л.Е. Базарбаева, Х.Т. Кенжебек МЕТОДИКА РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ ЭЛЕКТРОДИНАМИКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ВЕКТОРОВ В КУРСЕ ФИЗИКИ.....	134
Б.С. Каплан, К.А.Жумагулова, А.Д. Майматаева ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ ЧЕРЕЗ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ.....	148
Э. Кауынбаева, С.В. Суматохин, М.Б. Аманбаева, Д.У. Сексенова, А.К. Даменова ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ–БИОЛОГОВ ПОСРЕДСТВОМ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	157
Г. Мухаметкалиева, Г. Балтабаева, А. Алипбаева, Ж. Жумалиева, А. Т. Бакитов МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И ОСОБЕННОСТЕЙ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ.....	170
К. Мухтарқызы, Г.М. Абильдинова, Б.У. Куанбаева ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ НА УРОКАХ ФИЗИКИ В ШКОЛЕ.....	182
Р.К. Садыкова, Ш.С. Куаньшбаева, А.А. Есимова ПОВЫШЕНИЕ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ К ИЗУЧЕНИЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	194
Н.Н. Салыбекова, Г.И. Исаев, А.И. Исаев, А.А. Конаршаева МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВНЕКЛАССНОГО ОБУЧЕНИЯ В БИОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ (НА ПРИМЕРЕ ОТДЕЛА РАСТЕНИЙ).....	207
Б.Б. Саримбаева, Г.У. Кеубасова, Р.Ш. Избасарова, Р. Джунусова ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КЕЙСОВ В МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ–БИОЛОГОВ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СПОСОБНОСТИ К РЕФЛЕКСИИ.....	221
Б.Т. Темирхан, М.Т. Велямов	

СПОСОБ ПРЕПОДАВАНИЯ БИОЛОГИИ, ОСНОВАННЫЙ НА ИСПОЛЬЗОВАНИИ БИОТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ (НА ПРИМЕРЕ ПОЛУЧЕНИЯ ПЕКТИНОСОДЕРЖАЩЕГО ЭКСТРАКТА ИЗ ЭКСТРАКТА МОРКОВИ).....	231
К.Т. Туенбаева, А.С. Уалтаева, Н.Ш. Колбаев	
ЗНАЧЕНИЕ ИНФОЛОГИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ЭЛЕКТРОННОЙ БИБЛИОТЕКИ В ПЕДАГОГИКЕ.....	243

ЭКОНОМИКА

А.А. Абдикадирова, Л.М. Сембиева, Ж.Т. Темирханов	
ПОКАЗАТЕЛИ РАЗВИТИЯ НАУКИ: ОБЗОР ПРОГРАММНЫХ ДОКУМЕНТОВ.....	255
С.Н. Абиева, М.А. Канабекова, А.М. Сапарбаева	
АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ РЕЖИМОВ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	266
Л.Т. Акильжанова, А.М. Рахметова, Н.К. Саркулова, Г.А. Райханова	
ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В РЕГИОНЕ (КАЗАХСТАН И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ).....	278
Г.Н. Аппакова, Д.Б. Калтаева, Г.А. Муратбаева, Е.Н. Несипбеков, Г.Е. Керимбек	
ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ КОМПАНИИ.....	289
М.Т. Баймаганбетова	
АНАЛИЗ ДОЛГОСРОЧНОГО ВЛИЯНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ ЦЕН НА НЕФТЬ НА РЕАЛЬНЫЙ ОБМЕННЫЙ КУРС.....	300
З.Р. Башу, Л.М. Сембиева, С.К. Тажикенова, Г. Тажбенова, Б.А. Жуматаева	
НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО АУДИТА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ.....	310
Г.М. Бейсембаева, В.П. Шеломенцева, Ж.К. Алтайбаева, Г.К. Бейсембаева, Э.Е. Ахметова	
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ.....	322
А.Ж. Бухарбаева, Г.Н. Бисембаева, А.К. Оралбаева, Р.К. Айтманбетова, Б.К. Нурмаганбетова	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ КАК СПОСОБ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ.....	333
Н.А. Гумар, М.Д. Каримова, А.А. Маукенова, А.П. Бейсенов, У.С. Ерназарова	
ОЦЕНКА РЕАЛИЗАЦИИ ПОЛИТИКИ ПО ПЕРЕХОДУ В ЦИФРОВУЮ ЭКОНОМИКУ.....	344
Б.М. Журьнов	
ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПАРТНЁРСКИХ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СЕТЕЙ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТЫ.....	354
З.О. Имамбаева, А.А. Айдаралиева, М.Д. Сайымова, Ж.З. Баймукашева, Д.А. Бекешева	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА.....	377
А. Ксембаева, Ж. Бабажанова, С. Серикбаев, Б. Қуантқан, Б. Шошай	
НАПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА РЕГИОНА.....	389
Yıldırım Kürşat, T.A. Апендиев, О. Қуанбай	
ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НАСЕЛЕНИЯ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ.....	402
Г.С. Мукина, М.Б. Султанова, Г.Д. Баяндина, Л.З. Паримбекова, А.К. Бакпаева	
МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ГОТОВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА К ИЗМЕНЧИВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЕ: ФИНАНСОВО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	416
Г.А. Рахимжанова	
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА.....	430
Ф.Д. Салкынбаева, Г.Ж. Таяуова, М.Д. Сайымова, Г.Б. Абдишова, А.А. Макенова	
РАЗВИТИЕ МОЛОДЕЖНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ МОЛОДЕЖНОЙ БЕЗРАБОТИЦЫ.....	440
Т.С. Сокира, Ж.Ж. Бельгибаева, Х.Н. Сансызбаева, Л.Ж. Аширбекова, Г.С. Смагулова	
ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ПАНДЕМИИ НА ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КАЗАХСТАНЕ.....	451
Р.Ш. Тахтаева, М.А. Баяндин, Г.К. Демеуова, А.О. Алиева, М.К. Шакибаев	
ФОРМИРОВАНИЕ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ КАК ФАКТОРА ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТУРИНДУСТРИИ КАЗАХСТАНА.....	463

CONTENTS

PEDAGOGY

A. Abiltayeva, A. Nursafina DIDACTIC SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS –BIOLOGISTS FOR THE USE OF DIGITAL CONTENT.....	11
D. Aitenova, A. Mynbaeva, G. Belgibaeva METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS ON TEACHING THE COURSE "HISTORY OF KAZAKH LITERATURE" OF THE UNIVERSITY OF UNIVERSITY.....	25
Sh.Zh. Arzymbetova, A.K. Oralbekova, S.L. Makhmudova, K.I. Mahmutova READINESS OF TEACHERS TO USE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES (ICT) IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION.....	37
Zh.M. Asylbekova, T.A. Apendiyev, V.V. Kozina TO THE QUESTION OF THE SELECTION AND TRAINING OF THE NATIONAL INDUSTRIAL PERSONNEL IN KAZAKHSTAN (1917–1926).....	48
K.G. Balginbayeva, A.M. Mubarakov MANAGEMENT OF STUDENTS' LEARNING ACTIVITIES USING DIGITAL TOOLS IN GEOGRAPHY LESSONS.....	67
A.A. Doskaraeva, O.H. Mukhatova, A.K. Shashaev, R. Zhalikyzy THE PHENOMENON OF TEACHER IN THE KAZAKH SOCIETY (SECOND HALF OF THE XIX–EARLY XX CENTURIES).....	79
G. Yersultanova, M. Jandildinov, Zh. Zhylytyrova, M. Aimagambetova, A. Bakhtiyar MOTIVATING POTENTIAL OF GROUPING LEARNERS (A2 LEVEL).....	98
R. Zhilmagambetova, A. Mubarakov, Z. Kopeyev, A. Alimagambetova MANAGEMENT OF THE LEARNING PROCESS USING ADAPTIVE PERSONALIZED LEARNING SYSTEMS.....	115
S.Zh. Ibadullayeva, L.B. Ramanova, N.D. Andreeva, M.T. Suleimenova, Zh.Zh. Izbasarova FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES IN THE PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS-BIOLOGISTS IN MULTILINGUAL EDUCATION.....	123
A.A. Kaliyeva, L.E. Bazarbayeva, Kh.T. Kenzhebek METHODOLOGY FOR SOLVING PROBLEMS OF ELECTRODYNAMICS USING VECTORS IN THE COURSE OF PHYSICS.....	134
B. Kaplan, K. Zhumagulova, A. Maymataeva FORMATION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL CULTURE OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS THROUGH THEIR ACTIVITIES.....	148
E. Kauynbayeva, S.V. Sumatokhin, M.B. Amanbayeva, D.U. Seksenova, A.K. Damenova FORMATION OF DIGITAL CULTURE OF BIOLOGY STUDENTS THROUGH INFORMATION EDUCATION.....	157
G. Mukhametkaliyeva, G. Baltabayeva, A. Alipbayeva, Zh. Zhumaliyeva, A. Bakitov METHODS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE BASED ON NATIONAL VALUES AND FEATURES OF SPEECH CULTURE.....	170
K. Mukhtarkyzy, G. Abildinova, B. Kuanbayeva ADVANTAGES OF USING MOBILE APPS IN PHYSICS LESSONS AT SCHOOL.....	182
R.K. Sadykova, Sh.S. Kuanyshbayeva, A.A. Essimova INCREASING STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN A FOREIGN LANGUAGE USING NEW TECHNOLOGIES.....	194
N.N. Salybekova, G.I. Issayev, A.I. Issayev, A.A. Konarshayeva METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF EXTRACURRICULAR EDUCATION IN BIOLOGICAL EDUCATION (BY THE EXAMPLE OF THE DEPARTMENT OF PLANTS).....	207
B. Sarimbayeva, G. Keubassova, R. Isbasarova, R. Junussova THE USE OF CASE TECHNOLOGY IN THE METHODOLOGICAL TRAINING OF BIOLOGY STUDENTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE ABILITY TO REFLECT.....	221
B. Temirkhan, M. Velyamov	

METHOD OF TEACHING BIOLOGY BASED ON THE USE OF BIOTECHNOLOGY RESEARCH (ON THE EXAMPLE OF OBTAINING A PECTIN-CONTAINING EXTRACT FROM CARROT EXTRACT).....	231
K.T. Tuenbayeva, A.S. Ualtayeva, N.Sh. Kolbayev THE SIGNIFICANCE OF THE INFOLOGICAL MODEL OF THE ELECTRONIC LIBRARY IN PEDAGOGY.....	243

EKONOMICS

A.A. Abdikadirova, L.M. Sembiyeva, Zh.T. Temirkhanov INDICATORS FOR SCIENCE DEVELOPMENT: A REVIEW OF POLICY DOCUMENTS.....	255
S.N. Abieva, M.A. Kanabekova, A.M. Saparbayeva ANALYSIS OF THE PECULIARITIES OF TAX REGIMES IN KAZAKHSTAN.....	266
L.T. Akilzhanova, A.M. Rakhmetova, N.K. Sarkulova, G.A. Raikhanova STATE MANAGEMENT OF INFORMATION PROCESSES IN THE REGION (KAZAKHSTAN AND FOREIGN EXPERIENCE).....	278
G. Appakova, D. Kaltaeva, G. Muratbayeva, Ye. Nesipbekov, G. Kerimbek MAIN PRIORITIES OF THE COMPANY'S CASH FLOW MANAGEMENT.....	289
M.T. Baimaganbetova ANALYSIS OF THE LONG-TERM IMPACT OF CHANGES IN OIL PRICES ON THE REAL EXCHANGE RATE.....	300
Z. Bashu, L. Sembiyeva, S. Tazhikenova, G. Tazhbenova, B. Zhumatayeva THE NEED TO IMPLEMENT A STRATEGIC AUDIT IN ORDER TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF THE EXECUTION OF PUBLIC FUNDS.....	310
Г.М. Бейсембаева, В.П. Шеломенцева, Ж.К. Алтайбаева, Г.К. Бейсембаева, Э.Е. Ахметова КӨСПІТІК БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҮРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	322
A.Zh. Bukharbayeva, G.N. Bisembayeva, A.K. Oralbayeva, R.K. Aitmanbetova, B.K. Nurmaganbetova DIGITALIZATION AS A WAY TO ACTIVATE INNOVATIVE ACTIVITY IN AGRICULTURE.....	333
N.A. Gumar, M.D. Karimova, A.A. Maukenova, A.P. Beisenov, U.S. Yernazarova EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF THE POLICY ON TRANSITION TO THE DIGITAL ECONOMY.....	344
B.M. Zhurynov PROBLEMATIC ISSUES OF FORMING PARTNER BUSINESS NETWORKS THROUGH PROJECTS.....	354
Z.O. Imanbayeva, A.A. Aidaraliyeva, M.D. Saiymova, Z. Baimukasheva, D.A. Bekesheva DIGITALIZATION OF THE SECTORS OF THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN.....	377
A. Xembayeva, Zh. Babazhanova, S. Serikbayev, B. Kuantkan, B. Shoshay DIRECTIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN THE REGION.....	389
Kürsat Yıldırım, T. Apendiyev, O. Kuanbay DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND ITS FEATURES.....	402
G. Mukina, M. Sultanova, G. Bayandina, L. Parimbekova, A. Bakpayeva METHODOLOGY FOR ASSESSING THE READINESS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES TO A VOLATILE ECONOMIC ENVIRONMENT: FINANCIAL AND MANAGERIAL ASPECT.....	416
G. Rakhimzhanova ECONOMIC FEATURES OF THE EFFICIENCY OF HUMAN CAPITAL.....	430
F.D. Salkynbayeva, G.Z. Tayauova, M.D. Saiymova, G.B. Abdishova, A.A. Makenova DEVELOPMENT OF YOUTH ENTREPRENEURSHIP AS AN EFFECTIVE WAY TO SOLVE THE PROBLEMS OF YOUTH UNEMPLOYMENT.....	440
T.S. Sokira, Zh.Zh. Belgibayeva, Kh.N. Sansyzbaeva, L.Zh. Ashirbekova, G.S. Smagulova ASSESSMENT OF THE PANDEMIC IMPACT ON DEMOGRAPHIC PROCESSES IN KAZAKHSTA.....	451
R.Sh. Takhtaeva, M.A. Bayandin, G.K. Demeuova, A. Aliyeva, M.K. Shakibayev FORMATION OF CORPORATE CULTURE AS A FACTOR OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF TOURISM INDUSTRY ENTERPRISES IN KAZAKHSTAN.....	463

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 2. Number 402 (2023), 170-181
<https://doi.org/10.32014/2023.2518-1467.463>
UDC 8.82. 82-1/9

© **G. Mukhametkaliyeva***, **G. Baltabayeva**, **A. Alipbayeva**, **Zh. Zhumaliyeva**,
A. Bakitov, 2023

Al-Farabi Kazakh National University.

E-mail: gulnar1962@mail.ru

METHODS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE BASED ON NATIONAL VALUES AND FEATURES OF SPEECH CULTURE

Gulnar Mukhametkaliyeva — Candidate of Philology. Associate Professor. Al-Farabi
Kazakh National University

E-mail: gulnar1962@mail.ru. ORCID: 0000-0002-0502-1156;

Baltabayeva Gaukhar Sayilovna — doctor of philology, acting associate professor, Kazakh
National Women's teacher training University. Institute of Kazakh language and world languages

E-mail: jandai88@mail.ru. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7555-0766>;

Anara Alipbayeva — Al-Farabi Kazakh National University

E-mail: a.alipbayeva@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0644-0416;

Zhansaya Zhumaliyeva — Abylai Khan Kazakh University of International Relations and
World Languages

E-mail: j.jumaliye@gmail.com. ORCID: 0000-0003-3303-5085;

Aitkali Bakitov — Candidate of Philology, Associate Professor, Abylai Khan Kazakh
University of international relations and world languages

E-mail: bakitov77aitkali@mail.ru. Orcid: 0000-0002-5461-7394.

Abstract. This article examines the issue of shaping students' knowledge about their native country, respect for their motherland, history, language, traditions, national values, taking into account the competence approach, international experience and modern technologies in teaching French on the basis of national values. Within the framework of this article, we strive to show the importance of considering peculiarities of speech culture of each nation in teaching a foreign language, identifying their national and cultural differences and similarities, comparing such elements of conversational speech as expressions of gratitude and wishes in Kazakh and French. Thanks to improvement of foreign language skills and functional literacy, and despite cultural differences, humanity is differentiated by the commonality of environment, thinking, and cognitive abilities, as well as by similarities in universal concepts, values and assessments depending on biological nature of a person and general features of social interaction.

Keywords: national value, integration, intercultural communication, contrastive linguistics, pragmeme

© Г. Мұхаметқалиева*, Г. Балтабаева, А. Алипбаева, Ж. Жумалиева,
А.Т. Бакитов, 2023

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті.

E-mail: gulnar1962@mail.ru

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Мұхаметқалиева Гүлнәр — ф.ғ.к., доцент. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

E-mail: gulnar1962@mail.ru. ORCID: 0000-0002-0502-1156;

Балтабаева Гаухар Саилловна — филология ғылымдарының докторы, доценттің м.а. Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті. Қазақ Тіл және әлем тілдері

E-mail: jandai88@mail.ru. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7555-0766>;

Алипбаева Анар — магистр, оқытушы Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

E-mail: a.alipbayeva@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0644-0416;

Жумалиева Жансая — докторант. Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық катынастар және әлем тілдері университеті

E-mail: j.jumaliye@gmail.com. ORCID: 0000-0003-3303-5085;

Бакитов Айтқали. — ф.ғ.к., доцент Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық катынастар және әлем тілдері университеті

E-mail: bakitov77aitkali@mail.ru. ORCID: 0000-0002-5461-7394.

Аннотация. Бұл мақалада француз тілін ұлттық құндылықтар бойынша оқытудың құзыреттілігін қалыптастырудың халықаралық тәжірибесі мен заманауи технологияларды қолдана отырып, білім алушылардың бойындағы күш-қуатын, білімін туған еліне жұмсауға, жерін, тарихын, тілін, салт-дәстүрін, ұлттық құндылықтарды құрмет тұтуға тәрбиелеу мәселесі қарастырылады. Біз бұл мақала шеңберінде қазақ және француз тілдеріндегі еркелету, жақсы көру, алғыс айту, тілек айту секілді сөйлесімдерді салыстыра зерттей отырып, олардың ұлттық мәдени ерекшеліктері мен ұқсастықтарын айқындай отырып, шетел тілін оқытуда әр ұлттық сөйлеу мәдениетіндегі ерекшеліктерді ескеру маңыздылығын көрсетуді мақсат етеміз. Шет тілін меңгеру дағдыларын мен функционалдық сауаттылықты жетілдіру арқылы, мәдени өзгешеліктерге қарамастан, адамзат баласына қоршаған ортаның және ойлау, таным қабілеттерінің ортақтығынан, сонымен қатар адамның биологиялық табиғаты мен әлеуметтік өзара іс-әрекеттердің жалпыға ортақ қасиеттеріне байланысты әмбебап концептілер, әмбебап құндылықтар мен бағалаудағы ұқсастықтар сараланады.

Түйін сөздер: ұлттық құндылық, интеграциялану, мәдениетаралық коммуникация, контрастивтік лингвистика, прагмема т.б

© Г. Мұхаметқалиева*, Г. Балтабаева, А. Алипбаева, Ж. Жумалиева,
А. Т. Бакитов, 2023

Казахский национальный университет им. Аль-Фараби.

E-mail: gulnar1962@mail.ru

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И ОСОБЕННОСТЕЙ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ

Мухаметкалиева Гульнара — к.ф.н., доцент. Казахский национальный университет им. Аль-Фараби

E-mail: gulnar1962@mail.ru. ORCID: 0000-0002-0502-1156;

Балтабаева Гаухар Саилловна — доктор филологических наук, и.о. доцента, Казахский национальный женский педагогический университет. Казахский язык и мировые языки

E-mail: jandai88@mail.ru. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7555-0766>;

Алипбаева Анар — магистр, преподаватель Казахский национальный университет им. аль-Фараби

E-mail: a.alipbayeva@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0644-0416;

Жумалиева Жансая — докторант. Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана

E-mail: j.jumaliye@gmail.com. ORCID: 0000-0003-3303-5085;

Бакитов Айткали. — к.ф.н., доцент Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана

E-mail: bakitov77aitkali@mail.ru. ORCID: 0000-0002-5461-7394.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос формирования у обучающихся знаний о родной стране, уважения к родной земле, истории, языку, традициям, национальным ценностям с учетом компетентностного подхода, международного опыта и современных технологий в обучении французскому языку на основе национальных ценностей. В рамках данной статьи мы стремимся показать важность учета особенностей речевой культуры каждой нации в обучении иностранному языку, выявляя их национально-культурные различия и сходства, сравнивая такие элементы разговорной речи, как выражение благодарности и пожелания на казахском и французском языках. Благодаря совершенствованию навыков владения иностранным языком и функциональной грамотности, и, несмотря на культурные различия, человечество дифференцируется по общности окружающей среды и мышления, когнитивных способностей, а также по сходству в универсальных концептах, ценностях и оценках в зависимости от биологической природы человека и общих свойств социального взаимодействия.

Ключевые слова: национальная ценность, интеграция, межкультурная коммуникация, контрастивная лингвистика, прагмема

Кіріспе

Мәдениетаралық коммуникация — тек шетел тілдерін білуді ғана емес, өз мәдениетінді сақтай отырып, басқа халықтың материалдық және рухани мәдениетін, дінін, құндылықтары мен дүниетанымын білуді талап ететін үдеріс. Жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудегі мемлекеттің, сонымен бірге білім беру мекемелерінің басты мәселелерінің бірі — Қазақстан халқының мүддесін өз мақсат-мүддесінен жоғары қоятын білімді, саналы, кәсіпқой мамандарды тәрбиелеу. Ал оның ішінде бәсекеге қабілетті, күзінретті болашақ мамандарды (студенттерді) даярлау — жоғарғы оқу орнындағы міндеттердің бірі. Осыған байланысты мемлекетімізде қоғамдық өміріміздің барлық салаларында кәсіби деңгейі жоғары болашақ мамандарды даярлау басты мақсат ретінде алынып отыр. Ал бұл бағыттағы мәселе білім беру саласына тікелей қатысты, себебі білім — жеке тұлғаның саяси-әлеуметтік көзқарасын дамытатын, дүниетанымдық аясын кеңейтетін маңызды фактордың бірі болып саналады. Сондықтан еліміздің жоғарғы оқу орындарына, оның материалдық-техникалық базасына жаңаша талаптар қойылып, студенттерге білім беруде және

тәрбиелеуде ерекше мән беріп, құзіретті тұрғыда білім беруді жетілдіру қажет.

Біз бұл мақала шеңберінде қазақ және француз тілдеріндегі еркелету, жақсы көру, алғыс айту, тілек айту секілді сөйлесімдерді салыстыра зерттей отырып, олардың ұлттық мәдени ерекшеліктері мен ұқсастықтарын айқындай отырып, шетел тілін оқытуда әр ұлттық сөйлеу мәдениетіндегі ерекшеліктерді ескеру маңыздылығын көрсетуді мақсат етеміз.

Әдістер мен материалдар

Р. Ладоның 1957 жылы шыққан «Лингвистика поверх границ культур» атты кітабы шетел тілін үйретуді дамыту қажеттілігіне байланысты туындаған әдістемелік мақсаттағы қазіргі кездегі салыстырмалы зерттеудің ең алғашқы үлгілерінің бірі болып табылады. Контрастивтік лингвистика идеясын қолдай отырып, Р. Ладо салыстырмалы зерттеуге белгілі бір халықтық мәдениет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр элементтерінің тілде көрініс табуымен байланысты экстралингвистикалық құбылысты енгізді. Салыстырмалы лингвистикада «нысаннан мазмұнға» бағытында жасалған көптеген ғылыми еңбектер қазіргі тіл білімінің дамуына айтарлықтай үлес қосты (Benveniste, 1966: 1674).

XX ғасырдың ортасынан соңына қарай Л.В. Щерба, В.В. Виноградов және басқа да лингвистердің ой-пікірлерін дамыта отырып, әр түрлі жүйелі тілдерді салыстырмалы зерттеу туралы ғылыми еңбектерде (А.И. Смирницкая, В.Н. Ярцева, В.Д. Аракин, А.Л. Зеленецкая, П.Ф. Монахов, В.Г. Гак және т.б.) лингвистикалық ғылымдағы салыстырмалы зерттеулердің алатын орынын айқындауға тырысты. Баса айтқанда, бұл еңбектерде салыстырмалы талдаудың теориялық негізін жасау және тіл туралы ғылымдағы контрастивтік лингвистиканың орынын анықтау төңірегінде сөз болады.

Ұлттық және шетел тілдерін зерттеу негізінен екі бағытта жүзеге асты:

- 1) нысаннан мазмұнға (семасиологиялық әдіс);
1. мазмұннан нысанға (ономазиологиялық әдіс) (Карлинский, 2003: 184.)

Семасиологиялық әдіс негізінде жасалған ғылыми жұмыстар лингвистикалық ғылымның дамуына көптеген үлес қосты. Семасиологиялық әдіс негізінде салыстырмалы зерттеу жүргізген А.Л. Зеленецкая және П.Ф. Монахов неміс және орыс тілдерінің ерекшеліктерін зерттеудегі салыстырмалы типологиялық рөліне назар аударды.

Қазақ тілінің басқа тілдермен салыстыра зерттелуіне келетін болсақ, қазақ және орыс тілдері ұзақ жылдардан бері салыстырылып зерттеліп келеді. Сөз орайы келгенде айта кетер болсақ, З.Қ. Ахметжанова және Р.Е. Валиханова қазақстандық тіл білімінде тілдерді салыстырмалы зерттеулер төмендегідей үш бағытта жүргізілгендігін атап көрсетті:

Дәстүрлі салыстырмалы бағыт В.А. Есенғалиеваның, Н.Х. Демесинованың еңбектерімен байланысты. С.М. Сайкиева, М.С. Сейтова және М.Х. Текжанов өз еңбектерінде қазақ және орыс тілдерінің грамматикасын салыстыра қарастырған. Бұл бағыттағы зерттеулер тілдік құбылыстарды егжей-тегжейлі сипаттайды.

Салғастырмалы типологиялық бағыт бойынша Х.М. Сайкиева, С.В. Шкуридин, А.Т. Каримова, В.В. Чернова, Е.А. Молдабаева, А.Т.Қонақбаева, С.М. Исаев және т.б. зерттеушілердің ізденіс жұмыстарын атауға болады.

Функционалды семантикалық бағыт бойынша З.Қ. Ахметжанова, Р.Е. Валиханова, А.К. Жұмабекова, К.К. Дүйсекова, Н.Г. Шаймерденова, З.Х. Ибадильдина, Г.Г. Гиздатов, А.М. Алдашева, Т. Тоқтарова, Г.М. Ұлыбаева, А.М. Абаева, Н.А. Таирова, Г.Ю. Аманбаева тағы да басқа ізденушілер зерттеу жұмыстарын жүргізген және жүргізуде (Ахметжанова, 1999: 183).

Бұл зерттеу жұмысының өзектілігі бір-бірімен тығыз байланысты кешенді мәселелермен, қазіргі тіл біліміндегі салыстырмалы коммуникативтік, прагматикалық, когнитивтік зерттеудің маңыздылығымен айқындалады.

Нәтижелер және оларды талқылау

Бүкіл әлемде қанат жайып, кеңінен таралып жатқан дүние жүзі халықтарын ортақ жүйеге тоғыстыратын жаһандану үдерісі көп ұлтты Қазақстанға да әр саладағы қарым — қатынастың жаңа көкжиектерін ашып, жаңа мүмкіндіктер береді. Кейінгі жылдарда қазіргі технологияның және қарым-қатынас әдіс-тәсілдерінің дамуы мен іскерлік қарым-қатынастың, туризм саласының кеңеюіне байланысты мемлекеттер арасындағы қатынастар бүкіл әлемдік сипат алды.

Әлемде болып жатқан жаһандану үдерісі қазіргі заманда өмір сүріп отырған әр этностың ұлттық мәдениеті мен тіл ерекшеліктерін қалай сақтап қалу мәселесін тудырып отыр. Ынтымақтастық, қарым-қатынастың жоғары деңгейде дамып, жемісті болуы көп жағдайда әр ұлт өкілдерінің бір-бірімен тіл табыса білулеріне байланысты. Осыған орай, ұлт болмысының өзіндік ерекшеліктерін танытатын, ұлттың менталдық өрісінің ауқымы мен дүниетанымын, көркемдік ойлау қабаттарын көрсететін, ұлттық мәдениеттің айнасы болып табылатын тілді лингвомәдениеттану тұрғысынан зерттеу мен қатар, когнитивтік, прагматикалық және коммуникативтік тұрғыдан да зерттеу қазіргі жаһандандыру үдерісінде ұлттық құндылықтарымызды жоғалтып алмау үшін қажет. Бұл-мәселенің бір жағы.

Екіншіден, ғаламдық мәдениетаралық кеңістікке ену барысында, көптеген тілші ғалымдар атап көрсеткендей, мәдениетаралық қарым-қатынас, тілдердің, ұлттардың және қоғамдардың өзара байланысы мен өзара әсері қарқынды зерттелуде, өйткені, әр түрлі ұлт өкілдерінің қарым-қатынас жасау барысында сөйлесушілердің әлеуметтік рухани және ұлттық спецификалық болмысы туралы білім мен сол тілде сөйлеушілердің тілде көрініс табатын қайталанбас мәдени ерекшеліктерін білу — тілді мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде толық қолдануды қамтамасыз етеді және мәдени субъектілердің өзара түсінісуінің алғышарты болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, мәдениетаралық қарым-қатынаста табысқа жету үшін ұлттардың тілі мен мәдениетін білумен қатар, осы білімді қарым-қатынас үдерісінде дұрыс қолдана білу қажет. Біздің планетамызда әр түрлі ұлт өкілдері тұрады, сонымен қатар әр алуан мәдениет, салт-дәстүр, әдет-ғұрып бар, басқаша айтқанда жер бетінде қанша ұлт болса, сонша мәдениет бар. Сол мәдениет, әдет-ғұрыпты білмеу, әр тілдің өзіне тән ерекшеліктерін білмеу халықтар арасындағы қарым-қатынас барысында түсінбеушілік тудыруы мүмкін.

Тіл қарым-қатынас жасаудың негізгі құралы болғандықтан, бірін-бірі толық қанды түсіну үшін тілдің барлық қыр-сырын жетік білу қажет, сонымен қатар кез-келген ұлттың өзіне тән, сол ұлттың тілінде көрініс табатын тілдік және сөйлеу әдеттерін меңгеру керек. Осы тұрғыдан алғанда салыстырмалы зерттеулердің қорытындылары, тұжырымдары, практикалық ұсыныстары адекваттық өзара түсінісе білуге септігін тигізеді. Екі немесе бірнеше тілді әр түрлі деңгейде когнитивтік, прагматикалық және коммуникативтік тұрғыдан салыстыра зерттеу тілдің барлық қыр-сырын, ұлттық мәдени ерекшеліктерін айқындауға жол ашады.

«Алғыс, тілек» сөздері мен сөйлесімдерінің түрлері, жасалуы, құрылысы және қолданыс аясы

«Алғыс, тілек» мәнді сөздер мен сөйлесімдер адамның жағымды көзқарасын, біреудің іс-әрекетіне ризашылығын білдіреді және адамдардың қоғамдағы немесе отбасындағы бір-біріне жасаған достық, жақсылық қарым-қатынасынан келіп туын

дайды.

2. Француз тілінде «тілек» деген сөзді білдіретін екі сөз бар: *vœux et souhait*. Мәселен, *vœux de bonne année* <жаңа жылға тілектер> et *souhails de bonne année* <жаңа жылға тілектер>. Дегенменде, бұл екі сөздің аражігін ажыратқан жөн. Le Grand Robert сөздігі «*vœux*» сөзіне мынандай анықтама береді: «*souhails adressés à quelqu'un*» <біреуге бағытталып айтылған тілектер>, «*souhait*» сөзінің анықтамасы төмендегідей: «*désir d'obtenir quelque chose*» <бір нәрсе алуға ниет> (Le Micro Robert, 1988: 1987). Сонымен қатар, Le Grand Robert сөздігі бақыт, жақсылық тілеу мен жамандық тілеудің ара жігін ашады. Біріншісі алғыс, батамен байланысты болса, екіншісі қарғысқа, теріс батаға жатады. «Алғыс» пен «қарғыстың» арасындағы ұқсастық: бұл екеуінде де айтылған тілектің орындалуына Құдайдың тікелей қатысы бар. Жоғарыда айтылған сөздік «алғыс» пен «қарғысқа» мынандай анықтама береді: «*bénédictio — formule exprimant l'adhésion du cœur, souhaitant le bonheur, la prospérité, la protection divine* <шын жүректен бақыт, табыс, Құдайдың қорғауын, т.б. тілеу>» (Le Micro Robert, 1988: 1987), «*malédiction (қарғыс) — paroles par lesquelles on souhaite qu'il arrive du mal à quelqu'un, en appelant sur lui la colère de Dieu* <біреуге жамандық тілеу, Құдайдың қаһарына ұшырасын деп тілеу>» (Le Micro Robert, 1988: 1987).

Орыс және қазақ тілдерінде кейбір «алғыс, тілектерде» Құдай сөзі сақталған. Мәселен, Дай Бог Вам здорове! Құдай денсаулық берсін! Құдай жарылқасын! Алла сақтасын! Құдай басқа салмасын! Құдай бетін көрсетпесін! Құдай қуат берсін! Құдай сақтасын! Құдайдан қайтсын! т.б.

«Алғыс, тілек» сөздері мен сөйлесімдерінің сөйлеу әрекетіндегі орнына тоқталып өтейік. Сөйлеу әрекетінде «алғыс, тілек» көбінесе әңгімелесудің соңында келеді, бірақ кейде әңгімені бастауға да септігін тигізіп, әңгіменің басында келеді, кей жағдаятта әңгіменің ортасында да кездеседі. Әңгімені бастайтын «алғыс, тілектер» «құттықтау» сөйлеу әрекетімен сәйкес келеді. Мысалы: *Bonne année! Bon anniversaire! Жаңа жылыңмен (-ыңызбен)! Туған күніңізбен (Туған күніңмен)!.*

Кейбір жағдаятта тілектер сәлемдесу әрекетімен сәйкес келеді. Мысалы: Қош келдіңіздер! Добро пожаловать! *Soyez les bienvenus!* Бұл тілек осы үш тілде де әңгіменің басында қолданылады. Тағы бір мысал: француз тілінде *Bonne journée, Bonne après-midi, Bonne soirée* тілектер әңгіменің соңында, қоштасу кезінде қолданылады. Осы тілектердің қазақ тіліндегі баламалары Қайырлы таң, Қайырлы күн, Қайырлы кеш тілектері әңгіменің басында айтылып, амандасу сөзі қызметін атқарады. Мәселен, төменде берілген мысал Францияның дүкендеріндегі сатушы мен сатып алушының арасындағы әңгіме үлгісі бола алады. Әңгіме үш кезеңнен тұрады: әңгіме басы (амандасу), әңгіме негізі (өтініш жасау және оны орындау), әңгіме соңы (алғыс айту, тілек білдіру, қоштасу):

V : -*Bonjour, Madame!* <Сәлеметсіз бе, ханым!>

Cl : – *Bonjour, Madame! Je voudrais deux kilos de viandes, s'il vous plaît* <Сәлеметсіз бе, ханым! Маған екі келі ет беріңізші>.

V : – *Quarante — six euros soixante-quinze. (le cliente lui tend un billet)... merci, Madame. (la vendeuse rend la monnaie à la cliente)* <Қырық алты евро жетпіс бес евростан (сатып алушы сатушыға ақша берді)... Рахмет, ханым. (сатушы сатып алушыға артық ақшасын қайтарады)>

Cl : – *Merci, Madame!* <Рахмет, ханым!>

V : – *Bonne journée!* <Қайырлы күн!>

Cl : – *Bonne journée! Au revoir, Madame!* <Қайырлы күн! Сау болыңыз, ханым!>

V : – Merci, au revoir ! <Рахмет, сау болыңыз!>

Әр алғыс, тілектің өзіне тән ситуативтік қолданымы бар.

Төмендегі кестеде «алғыс, тілек» сөздері мен сөйлесімдерінің қолданыс жағдаяттары көрсетілген:

3. Белгілі тіл маманы Ф.де Соссюр «халықтың салт-дәстүрлері оның тіліне әсер етеді» (Saussure, 1974.) деп көрсеткеніндей, этнос өмірінде болатын оқиғалар, әдет-ғұрыптар тілдік жүйеде орын алады. Мәселен, жоғарыдағы кестеден көріп отырғанымыздай, қазақ халқында баланы «бесікке салу» дәстүрі бар болғандықтар, соған байланысты тілектер де тілде өмір сүреді. Керісінше, қазақтарда «Рождество» мейрамы мерекеленбегендіктен, бұл мейрамға байланысты тілектер жоқ.

1. Прагмема екі тілде де бар, ол салыстырылып отырған екі тілдегі лингвистикалық аналогтық формалармен берілген). Мысалы: француз тілінде: *Bon voyage !*, қазақ тіліндегі баламасы: Жолың (-ыз) болсын)!

2. Екі тілде бірдей коммуникативтік жағдаят берілген, бірақ бұл жағдаятта қолданылатын сөйлесімдер екі тілде әр түрлі. Мәселен, түшкірген адамға француз тілінде төмендегідей тілектер айтылады: *A vos souhaits!* <Сіздің тілектеріңіз үшін!> немесе *A vos amours !* <Сіздің махаббатыңыз үшін>, қазақ тілінде Аққаз! Сау бол! Көп жаса! Рас екен!

3. Шындық болмыс екі мәдениетте де кездеседі, бірақ екі тілдің бірінде сол құбылыс, шындық болмыс көрініс таппайды. Мәселен, халықтың тіршілік көзі болып табылатын шаруашылықтың тілге, мәдениетке әсерінің тағы бір дәлелі: қазақтарда қой қырқып, мал сойып, мал сауып жатқан адамдардың әрқайсысына бағытталып айтылатын тілектер бар: Қырқар көбейсін! Сояр көбейсін! Сауар көбейсін!, француз тілінде кез-келген жұмыс бастағалы отырған немесе істеп жатқан адамға *Bon courage!* <Батылдық тілеймін> деген тілек айтылады.

Француздарда жүзім жинап, балық аулап жатқан адамдарға айтылатын тілектер бар: *Que la vendange soit abondante !* <Жүзім мол болсын!>, *Bonne vendange!* <Жүзім көп болсын!>, *Bon courage pour la vendange!* <Жүзім жинауға батылдық, күш-жігер тілеймін!>, *Bonne pêche!* <Балық көп болсын!>, *Bon courage pour la pêche!* <Балық аулауға батылдық тілеймін!>. Біз бұл тілектердің баламасы ретінде қазақ тілінде Іске сәт! тілегін алдық, себебі қазақ халқында кез-келген жұмыс істеп жатқан немесе жұмысқа кіріскелі жатқан адамға осы тілекті айтады.

4. Прагмема екі мәдениеттің бірінде болмайды. Мәселен, а) француздарда атап өтілетін діни мейрам — Рождество кезінде айтылатын мынандай тілектер бар: *Joyeux Noël!* <Қуанышты Рождество!>.

ә) Керісінше, қазақтарда Наурыз мерекесіне байланысты төмендегідей тілектер бар: Ұлыстың ұлы күні құтты болсын! Ақ мол болсын!, т.б.

Қазақ халқында келіндер атасына не қайынағаларына иіліп сәлем бергенде, атасы және қайынағалары жауап ретінде бата, тілек айтады:

Келіндер біртіндеп келе бастады. Иіліп сәлем салып,... өздері тірлікке құмбыл кірісіп кетті. Сәлем салғанда Бапи бір жасап қалады, кіші иіліп сәлем берсе, үлкен тік тұрып батасын береді, «Көп жаса, қалқам!» – деп манадан бері әлсін – әлі әлденеше айтты.

Тілек білдіре сөйлеу актісіне жататын тосты жеке алып қарастырғанды жөн көрдік. Тост сөзі және тост айту ағылшын тілінен шыққан деген болжам бар. Ағылшын тілінде ол адамдар денсаулығы үшін деген мағына берген. Кейін келе біреудің немесе бір нәрсенің құрметіне сөз сөйлеп ішу деген мағынаға ие болған. Бүгінгі таңда батыс

елдерінде тост айту күнделікті қолданыстан шығып қалды десек те болады, белгілі бір мейрамға жайылған дастарқан басында да тост сирек айтылады. Тек қана ресми дипломатиялық кездесулерде ғана тост айту сақталған. Дегенмен де Францияда дастарқан басында адамдар стакандарын көтеріп, бір-біріне: «À ta santé! À la tienne!» <Денсаулығың үшін!> деген тілек айтады. Бірақ бұл тілек факультативті. Қазақстанда керісінше, әсіресе мейрам, той барысында міндетті түрде тост айтылады. Бір айта кетерлігі, тост айту рәсімі негізінен көршілес орыс халқынан енген.

Тост айту тілек айту ғана емес. Мысалы:

➤ Сен әрқашан бүгінгідей әдемі, сұлу, көңілді болу үшін алайық! Денсаулығың үшін!

Бұл тостта тілекпен қатар, адресатқа мақтау айту бар.

Кейбір тостар өлең түрінде келеді, құрамында мақтау, алғыс айтумен қатар, ақыл айту, философиялық ойлар болады:

I. – Ал сапарың сәтті болсын, қызғалдақ,

Өмір мынау:

Қатар тосқан жеңілі мен ауырын,

Қайғысы мен сауығын,

Шуағы мен дауылын:

Бүгін, міне, сенің туған күнінде

Қандай тілек айтсам екен, бауырым?

Саған байлық тілер ем мен, бірақ ол бір әңгүдік,

Есігіңнен кіргенімен паң күліп,

Жүргенімен шеру тартып, сән құрып,

Саған жолдас бола алмайды ол мәңгілік.

Бәлкім, ерлік тілер ем мен тамыр алған төзімнен,

Ерлік сезім бірақ сенің табылады өзіңнен,

Онсыз адам жүре ала ма соқпақтар мен жолсызда,

Ал сұлулық тілек едім, сұлусың сен онсыз да.

Қайтсем екен?

Мен одан да бүкіл адам аңсаған,

Бүкіл адам сан мың жылдар арман етіп шаршаған,

Азы жетіп, ал сан мыңы тек елесін тамсаған,

Кез келгеннің бақшасында піспейтін,

Кез келгеннің уысына түспейтін,

Зор махаббат тілейінші мен саған... (М.Ш.)

II. «Кавказ тұтқыны» атты фильмнен алынған тост:

«У меня есть желания купит машину, но не имею возможности. У меня есть возможности купит козы, но не имею желания. Так випем за то чтобы наши возможности совпадали с нашими желаниями!».

Жоғарыда келтірілген мысалдардан тост тек тілектен ғана құралмайтындығын, оның құрамында мақтау, өткен қызықты кездерді еске түсіру, алғыс айту, кеңес беру сияқты сөйлеу актілері болатындығын көруімізге болады.

Қазақ тілінде алғыс, тілек — бата тілек түрінде де айтылады. Дастарқан басында, түрлі жиын — тойларда, адам өмірінде кездесетін ірілі-ұсақты қуаныштар кезінде той иесіне қол жайып бата беру, сондай-ақ алыс сапарға аттанып бара жатқан адамдарға ақ жол тілеу қазақ халқының ежелден келе жатқан дәстүрлерінің бірі. Қуаныш пен тойдың ретіне орай, соған лайық батасы болады. Қазақтың ақ батасы

кашанда адамды адамгершілікке, имандылыққа, сабыр мен парасаттылыққа, ақыл мен білімдарлыққа баулыған. Г.Н. Абдвахитова батаның төмендегідей түрлерін ажыратқан (Рысбаева, 1993: 17–20).

Үлкен ақсақалдан барып алатын бата.

Сырым батыр жас кезінде батасын алайын деп Бөкен биге барыпты. Сонда Бөкен би мынандай бата берген екен:

Арқаң қара нардай жауыр болсын,
Мінезің қара жердей ауыр болсын,
Өкпең жоқ — бауыр болсын,
Құлағыңнан сыбыр кетпесін,
Жасың алпысқа жетпесін!

Сонда Сырым бұл батаның шешуін былай деп шешкен екен: «Арқаң қара нардай жауыр болсын дегенің — халық үшін жұмыс жаса, халықты өзіңе ерте біл дегенің. Мінезің қара жердей ауыр болсын дегенің — беріден ойлама, әріден ойла, салмақты бол, жеңіл болма дегенің. Өкпең жоқ — бауыр болсын дегенің — не болса соған өкпелеп, инені жіпке тізіп, өкпешіл болма дегенің. Құлағыңнан сыбыр кетпесін дегенің — ел арасында дау — жанжал көп болады, сол мәселені өзін шешіп, ақ-қарасын айырып, дұрыс — терісін бере біл дегенің. Жасың алпысқа жетпесін дегеніңді түсінбедім, — дейді Сырым батыр. Сонда Бөкен би алты бәледен аулақ болсын деп едім. Бақытты бол, балам, — деген екен.

2. Батаның екінші түрі — ақ дастарханға берілетін бата:

Ардақты үй иесі,
Әуелі бердің шай,
Көңілің болсын жай!
Екінші бердің ет,
Таппасын көңілің
Ешбір дерт!
Үшінші бердің сорпа,
Болмасын көңілің орта!

1. Теріс бата. Бұл бата деп аталғаны болмаса, қарғыстың қатты түрі.

...Құнанбай қос қолын созып, алақанын сырт қаратып тұр. Қызарып атқан таңда... Айттым аталық қарғысымды. Менен туған арам қан, бәу бәхит нәсілдерім мынау. Жаратқан ием, я Алла, менің қолымнан өлтіртпедің. Пенден болған бар тілегім, ақ сол болсын! Жібер өзіңнің ақ бұйрықты аталыңды. Уын, зәрін өзгеге жаймай тұрғанда, жой көзін, жоғалт! (М.Ә.)

Мұндай бата сенімді ақтамаған, өзіне қолы, тілі тиген баласына әке — шешенің беретін батасы.

«Алғыс, тілек» сөздері мен сөйлесімдеріне семантикалық, морфологиялық және синтаксикалық талдау жасайық:

1. Француз және қазақ тілдерінде кейбір «алғыс, тілектер» толық сөйлемдер болып келеді: Мен сізге зор денсаулық тілеймін! Je vous souhaite une bonne santé!

2. Эллиптиктік сөйлемше түрінде де кездеседі: Adjectif + substantif : Қайырлы кеш! Қайырлы таң! Қайырлы күн! Bon appétit! Bonne journée! Bonne soirée!

3. Бұйрық сөйлем: Impératif + adjectif (bien) + (nom)!: Жақсы демалыңыздар! Демалысты жақсы өткізіңіздер! Amusez — vous bien (éclatez – vous bien)! Rentrez bien! Passez de bonnes vacances! Reposez — vous bien ! Rentrez bien! (la forme

4. impératif atténuée par le «bien» se rapproche de l'expression «que vous vous reposiez bien! Et que vous rentriez bien!» — Француз тілінде бұйрық райдың көмегімен жасалған тілектер «bien» үстеуімен тіркесе келіп, қалау райдың (subjonctif) көмегімен жасалған тілектерге сәйкес келеді.

5. Француз тілінде кейбір «алғыс, тілектер» ғана «à + nom de ce qui est souhaité» құрылымымен жасалады: à ta santé! à tes souhaits! à tes amours!

6. Француз тілінде «j'espère que...» құрылымымен жасалған сөйлемдерді де жанама тілектердің қатарына жатқызуға болады: J'espère que vous allez passer un bon séjour à Paris!

7. Adjectif possessif + substantif : Mes meilleurs voeux ! Mes félicitations!

8. Француз тіліне эллиптиктік құрылымдар тән. Француз тілінде көптеген тілектердің құрамында «bon» және «bien» сөздері бар. Мысалы: bon courage, bonne continuation, bon voyage, bon week-end, bonne fête, bonnes vacances, porte — toi bien, travaille bien, repose —toi bien, dors bien, rentre bien et ainsi de suite. Француз тілі «алғыс, тілектеріне» тән белгі — осы екі үлгі өте шексіз, оларға басқа лексикалық элементтер қосып, жаңа тілектер жасауға болады. Француз линвисті Катрин Кербра Орекшиони (Catherine Kerbrat-Orecchioni) осы туралы былай деген: «Францияда Bon + quelque chose құрылымымен жасалатын тілектер өте шексіз. Әрине, олар белгілі жағдаятқа байланысты өзгеріп отырады».

Нәтижелер

Зерттеу барысында салыстырылып отырған тілдердегі тілектердің ұқсастықтары да анықталды.

Тілек алмасу құрылысы екі тілде де бірдей болып келеді:

➤ Екі адам бір – біріне бірдей тілекті айтады: Асыңыз дәмді болсын! – Асыңыз дәмді болсын! L1 : Bon appétit ! — L2 : Bon appétit!

➤ Кейбір тілекке тек рахмет деп жауап беріледі: Bonne continuation! – Merci! Іске сәт! — Рахмет!

➤ Тілекке алғыс айтады және сөйлеушіге басқа тілек айтады: Жолыңыз болсын! — Рахмет! Демалысты жақсы өткізіңіздер! Bon voyage ! — Merci ! Et passez de bonnes vacances!

Бір айта кетерлігі, француз тілінде сынақтан өтетін адамға айтылатын Bonne chance ! <Сәттілік!> тілегіне рахмет деп жауап бермеу керек. Адресат үндемейді немесе кейде «je te dis le mot de cinq lettres : Merde !» <Мен саған бес әріптен тұратын сөзді айтамын...> деп жауап береді.

Қазақ тілінде сынақты жақсы тапсырып шығуға тілек білдірген адамға адресат алғыс айтады.

4. Қазақ және француз тілдеріндегі тілектердің қызметіндегі бір үлкен айырмашылық: Қазақ тілінде кей жағдайларда тілек сөздер алғыс ретінде де қолданылады. Әсіресе үлкендер өзінен жасы кішілерге рахмет орнына тілек айтады. Мәселен, үлкен кісіге бала көмектесе, үлкен кісі оған: Өркенің өссін! Таудай азамат бол! Алла разы болсын! Бақытты бол! және т.б. тілектер айтады. Сонымен қатар, қазақ халқында тілек сұрақ қою үшін де қолданылады. Мәселен, қазақтар жолаушы адамнан «Қайда барасыз?» деп тіке сұрамаған, бұл сұрақтың орнына олар: «Жолыңыз болсын! Жол оң болсын!» деген тілектер айта отырып, қайда бара жатқандығын меңзеп сұраған (Ахметжанова, 2004: 12–15.)

Қорытынды

Француз және қазақ тілдеріндегі жағымды және жағымсыз бағалауды білдіретін сөздер мен сөйлесімдерді коммуникативтік, прагматикалық және когнитивтік

бағытта салғастыра келе, төмендегідей тұжырымдарға келдік:

– коммуникативтік тұрғыда салыстырып қарағанда, француз тіліндегі мақтау сөйлеу актілерінің иллокутивтік мақсаты негізінен мақұлдау, қостау, ұнату болып табылады, ішінара ризалық, алғыс, құттықтау иллокутивтік мақсатында қолданылады. Қазақ тіліндегі мақтап сөйлеу актілері өте көп қызмет атқара алады. Оларда мақұлдау, келісу, ризалық, алғыс айту, тілек, бата беру, т.б. иллокутивтік мақсаттар болады;

– француз тілінде мақтау айту ешқандай коммуникативтік конвенциямен шектелмеген болса, қазақ тілінде діни нанымға байланысты баланы мақтап сөйлеуге болмайды, мақтау ретінде жағымсыз сөздер қолданылады;

– салғастырылып отырған екі тілде зоокомпонентті бағалау сөздері мен сөйлесімдер кеңінен таралған. Алайда қазақ тілінде француз тіліне қарағанда төрт түлік малдың атаулары жағымды бағалау (еркелету, жақсы көру, мақтау, алғыс, тілек) мен жағымсыз бағалауды (қарғыс, балағат, сөгіс) білдіретін сөздер мен сөйлесімдерде көп кездеседі. Бұндай сөздердің қазақ тілінде көптігі — бірнеше ғасыр бойы көшпелі мал өсіру шаруашылығымен айналысатын қазақтардың өмірінде үй жануарлары үлкен орын алатындығымен түсіндіріледі. Мал өсіруші қазақ төрт түлік малдың қыр-сырын, ерекше белгілерін, жақсы, жағымды қасиеттерін және жағымсыз мінез-құлқын дәл байқап, аңғара білген. Сонымен қатар, үй жануарларының көңіл аударарлық ерекше жақсы қасиеттерін адамның жақсы мінез-құлқын, ерекшелігін (әдемілік, еңбек сүйгіштік, батырлық, табандылық, т.б.) суреттеуге қолданса, жағымсыз жақтарын адамның бойындағы кемшіліктерді көрсетуге қолданған;

– салыстырылып отырған екі тілде де халықтың тұрмыстық жағдайында, күнделікті өмірінде жиі қолданылатын заттармен салыстыруға негізделіп жасалған жағымды және жағымсыз бағалауды білдіретін сөздер мен сөйлесімдер кездеседі;

– екі тілде де мақтауға жауап беру түрлері ұқсас: мақтау — мақтаумен келісу; мақтау — рахмет айту, мақтау-мақтауда берілген бағаны төмендету, мақтау — қарсы мақтау айту, мақтау — мақтауды жымиып қана қабыл алу;

– екі тілде де әр алғыс, тілектің өзіне тән ситуативтілік қолданымдары бар; кейбір лақундер мен уникалиялар салт-дәстүрдің, әдет-ғұрыптың екінші мәдениетте жоқтығына байланысты;

– қазақ тілінде мақтап сөйлеудің ритуалды сөйлесімдері кездеседі;

– прагматикалық тұрғыдан: қазақ тілінде тілектер адресатқа тек жақсылық тілеу үшін ғана емес, сонымен қатар оның іс-әрекетін жағымды бағалау үшін қолданылады;

– қазақ тілінде аффективтік қатынасты көрсететін еркелету, жақсы көру сөзінің басым бөлігі төрт түлік малдың төлдерінің атаулары және туысқандық қатынастардың атаулары;

– когнитивтік тұрғыдан: мәдени өзгешеліктерге қарамастан, адамзат баласына қоршаған ортаның және ойлау, таным қабілеттерінің ортақтығынан, сонымен қатар адамның биологиялық табиғаты мен әлеуметтік өзара іс-әрекеттердің жалпыға ортақ қасиеттеріне байланысты әмбебап концептілер, әмбебап құндылықтар мен бағалаудағы ұқсастықтар туындайды;

– ұлттың ғасырлар бойғы өмірлік тәжірибесімен, мәдениетімен ұштасып жатқан дүниетанымының негізі болатын концептілер жиынтығы болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

Benveniste E., 1966 — Problèmes de linguistique générale I, II. Paris: Gallimard, 1966. – p.1674

Карлинский А.Е., 2003 — Принципы, методы и приемы лингвистических исследований. – Алматы: КазУМОиМЯ им.Абылай хана, 2003.- с.184.

Ахметжанова З.К., Валиханова Р.Е., 1999 — Сопоставительно – функциональное исследование лексико-фразеологических систем казахского и русского языков. – Алматы, 1999. – С.183.

Le Micro Robert, Dictionnaire d'apprentissage du français // rédaction dirigée par Alain Rey, – Paris: Dictionnaires le Robert, 1988. –p.1987.

Saussure F. (de)., 1974 — Cours de linguistique générale. – Paris: Payot, 1974.

Рысбаева Г.К., 1993 — Қазақ тілінің культтік лексикасы жайында // ҚР ҰҒА хабарлары, Тіл – әдебиет сериясы. – 1993, № 1. – 17–20 б.

Ахметжанова З.К., 2004 — Лингвокультуреми в переводном художественном тексте // Вестник КазНУ им. аль – Фараби, серия филологическая. – 2004, № 2 (74). – с.12–15.

REFERENCES

Benveniste E., 1966 — Problèmes de linguistique générale I, II. Paris: Gallimard, 1966. – p.1674

Karlinsky A.E., 2003 — Principles, methods and techniques of linguistic research. – Almaty: Kazumoimya named after Abylai Khan, 2003. - p.184.

Akhmetzhanova Z.K., Valikhanova R.E., 1999 — Copolytic and functional issledova-the lexico-phraseological system of Kazakh and Russian languages. - Almaty, 1999. - P. 183.

Le Micro Robert, French Learning Dictionary // editorial staff led by Alain Rey– - Paris: Le Robert Dictionaries, 1988. -p.1987.

Saussure F. (de)., 1974 — Cours de linguistique générale. – Paris: Payot, 1974.

Rysbaeva G.K., 1993 — about the cult vocabulary of the Kazakh language / / messages of NAS RK, language and literature series. – 1993, № 1. - Pp. 17–20.

Akhmetzhanova Z.K., 2004 — Linguoculturemes in translated literary text // Bulletin of KazNU named after al–Farabi, philological series. – 2004, №2 (74). – Pp.12–15.

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

**[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)
ISSN 2518–1467 (Online),
ISSN 1991–3494 (Print)**

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Заместитель директор отдела издания научных журналов НАН РК Р. Жәліқызы

Редакторы: М.С. Ахметова, Д.С. Аленов

Верстка на компьютере Г.Д. Жадыранова

Подписано в печать 30.04.2023.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф. 27,5 п.л. Тираж 300. Заказ 1.